

Fast ansat ved underet

I anledning af lektor, dr.theol. Jakob Wolfs
fratrædelse

Af lektor, dr.theol. Carsten Pallesen

I september 2022 tog Jakob Wolf sin afsked fra Det Teologiske Fakultet, hvor han siden 1995 har været ansat i systematisk teologi. Han har styrket den fænomenologiske fagtradition og har i en lang række bøger fremlagt originale ideer. Hans arbejde er kendetegnet ved en vekselvirkning mellem fordybelsen i systematiske grundspørgsmål og bidrag til etiske, økologiske og politiske debatter om menneskesyn og natursyn i det moderne samfund.

Arven efter Løgstrup

Jakob Wolf blev født i 1952, læste teologi ved Aarhus Universitet i 1970'erne og var fra 1980-1983 kandidatstipendiat ved Institut for Systematisk Teologi i København. I 1979 var han på et studieophold i Vest-Berlin på et stipendium, der fulgte med Henrik Steffens-prisen, som Løgstrup havde modtaget samme år og givet videre til det unge talent. Wolf har i licentiatafhandlingen om den tyske filosof Hans Lipps og i sit efterfølgende forfatterskab videreført den teologiske og filosofiske arv fra Løgstrup. Samtidig har han selvstændigt og vedholdende dyrket en fænomenologisk grundforskning med

særligt fokus på forholdet mellem natur og menneske.

I doktorafhandlingen *Den farvede verden* fra 1990, som blev til i tiden som sognepræst i Lumsås (1983-1995), indtages eksempelvis Goethes naturfilosofiske teorier om farver. I bogen *Krop og atmosfærer* fra 2017 introducerer Jakob Wolf – som en af de første herhjemme – filosofen Heinrich Schmitz, der lægger navn til et nyt paradigme inden for fænomenologien, “die neue Phänomenologie”. Indsigterne herfra kommer også til udtryk i de religionsfilosofiske monografier *Det guddommelige* (2015), *Gudstjernen* (2019) og *Sekularisering* (2022).

Jakob Wolf har formået at sætte en retning for sin egen forskning, der tager afsæt i verdenen uden for universitetet, i det omgivende samfund og den ikke-menneskelige natur. Det sker eksempelvis i bogen *Etikken & universet* fra 1997. Sammenhæng mellem universet og universitetet er således ikke kun et anliggende for fysikken, men angår ifølge Wolf også metafysikken og etikken. Dette udgangspunkt har affødt et bemærkelsesværdigt originalt forfatterskab.

Underviser, kollega og afdelingsleder

Med Jakob Wolfs fratrædelse vil de studerende komme til at savne en vellidt og dygtig underviser og vejleder i Etik og Religionsfilosofi og Almen Filosofi. Som underviser er han af mange værdsat for evnen til systematisk pointeret at fremlægge stoffet i øjenhøjde med auditoriet, ikke mindst på BA-niveau, hvor gennemgangen af filosofiens historie i løbet af et semester for 100 førsteårsstuderende er en pædagogisk udfordring.

For afdelingen og særligt for faggruppen for Etik og Religionsfilosofi er det imidlertid glædeligt, at Jakob Wolf fortsætter sit virke som emeritus. For mange af os har han længe været en grå eminence kendetegnet ved faglig og personlig integritet. Som afdelingsleder gennem ni år praktiserede han en ledelsesstil fra før universitetsloven af 2003, hvor en egalitær struktur blev afløst af en mere håndfast styring af det akademiske liv. I realiteten betød reformen en mere bureaukratisk styring gennem en uophørlig strøm af beskeder, MUS-samtaler, forskningsansøgninger, evalueringer og evalueringer af evalueringer.

Systemskiftet blev introduceret under slagord som "videndeling", der, som jeg husker fra et medarbejderseminar, udløste en semantisk strid om det manglende "s" i det nye stik- og slag-ord. Her blev det klart, hvem der nu "sad på diskursen", og hvem der havde definitionsmagten. En af de få, som stort ikke lod sig påvirke af de nye tider og slagord var Jakob Wolf. Beskederne fra ham var og er – uanset om de er administrative eller faglige – absolut minimale, men tilstrækkelige til at yde enhver sit. Stilen bygger

grundlæggende på tilliden til, at de ansatte er der af en saglig grund og ikke blot på prøve.

En bro mellem flere verdener

Jakob Wolfs akademiske virke bygger bro mellem de teologiske miljøer i Aarhus og i København og mellem folkelige, kirkelige og akademiske diskussionsammenhænge. Det gælder ikke mindst den økologiske dagsorden, som han fra første færd har engageret sig i, herunder som medlem af det Økologiske Råds bestyrelse 1993-1997.

Bredden i dette virke fremgår ikke mindst af samlingen *Det ubevæbnede øje. Essays om fænomenologi, videnskab, økologi og teologi* (2013), som indeholder en vifte af bidrag fra 1979-2012. Disse tekster tegner omridset af et forskningsprogram og en vigtig stemme i diskussionerne om etik, økologi, videnskab og teologi. Jakob Wolf viderefører en dansk og kontinental prægning af disciplinen Etik og Religionsfilosofi, der skriver sig tilbage til Martin Luther, Immanuel Kant, N.F.S. Grundtvig og Søren Kierkegaard. Disse tidligmoderne og moderne traditioner videreføres i det 20. århundredes fænomenologi og eksistenstænkning, hvor spørgsmålet om forståelse, hermeneutik, har stået i forgrunden som en fundamental væremåde hos eksempelvis Martin Heidegger, Rudolf Bultmann og K.E. Løgstrup.

Den augustinske formel *credo ut intelligam* ("jeg tror for at forstå") betoner sammenhængen mellem tro og selvforståelse, det vil sige de individuelle og fælles spørgsmål om mennesket, naturen og væren som væren. Berettigelsen af disse elementære spørgsmål deler

vandene, som det fremgår af flere pointerede bidrag i *Det ubevæbnede øje*. Det gælder en åbenbaringsteologi, der med Karl Barth afviser, at tro og forståelse hænger sammen. Og det gælder et forsøg på at forbinde den bibelske og teologiske skabelsestanke med senere naturvidenskabelige teorier uden en forudgående fænomenologisk rekonstruktion af naturvidenskabelige og dogmatiske forestillinger og teorier. Begge må afvises.

Jakob Wolf fremhæver i stedet for fænomenologien som en bedre metodisk kontrollérbar måde at fastholde de væsentlige menneskelige erfaringer på, uden at disse reduceres til subjektive, private oplevelser. Forpligtelsen til intellektuel regnskabsaflæggelse for den kristne tro er ikke primært et krav, der stilles fra en sekulariseret omverden, men en fordring, der udspringer af kernen i kristendommen. Det spørgsmål om væren, der udarbejdes metodisk i den hermeneutiske eller fænomenologiske grundforskning, er altså en oplysningsopgave, der er stillet med den kristne bekendelse.

“Det menneskelige” er her forståelsehorisonten for den bibelske tale og tænkning om Gud. Denne opgave har Jakob Wolf taget op. Den fænomenologiske oplysning af de menneskelige erfaringer er et modtræk til en videnskabeliggørelse, der samtidig indebærer en trivialisering af erfaringerne. I dette anliggende inddrager Wolf kunstens undersøgelser af den måde atmosfærer, følelser og sanser indeholder umiddelbare, kropslige og konkrete åbninger af værensspørgsmålet, eksempelvis spørgsmålet om farverne.

At fatte underet

Hvad Carl Nielsen siger om musikken: “ingen kan gribe mig, alle kan fatte mig”, har Jakob Wolf gjort til en overskrift for den metafysikforståelse, som han lærte af Løgstrup, og som også er dækkende for hans egen fænomenologiske metode.

En anden overskrift for den måde, Wolf forstår religionsfilosofiens opgave som et stykke “naturlig” teologi, kunne være D.F. Schleiermacher i sine *Taler om religionen*: “Mir ist alles Wunder”. For den tyske tænker er dette udsagn en grundsætning for moderne religionsfilosofi, hvormed han afviser, at religionen skulle udspringe af brud på naturlovene og overnaturlige hændelser. På samme måde forstår Wolf religionsfilosofien som en teologi, der tager udgangspunkt i den umiddelbare erfaring af verden som uselvfølgelig – dels *at* den er, dels *hvorledes* den fremtræder.

I sin bog om gudstjenesten har han udfoldet forståelsen af tilværelsen som et uforklarligt under i sammenhæng med begrebet om “det hellige” ud fra Rudolf Ottos *Das Heilige*. Og i den seneste bog om sekularisering inddrages mere eksplicit end i tidligere arbejder religionen i en samfunds- og modernitets-teoretisk analyse ud fra Charles Taylors *A Secular Age* fra 2007, som blandt andet indeholder en gentænkning af William James’ religions-psykologiske klassiker, *Varieties of Religious Experience* fra 1902. Således kvalificerer Jakob Wolf i stadig nye læsninger det gennemgående begreb om “naturlig” teologi som en tale om det underfulde og det hellige, der kalder på

en fænomenologisk beskrivelse. Begrebet om det naturlige imødegår dels en esoterisk privatisering af religionen, dels en pseudovidenskabelig forflygtigelse af den umiddelbare erfaring af at “fatte” det, som samtidig unddrager sig “begrebet”.

Naturlig etik

Noget tilsvarende gør sig gældende for Jakob Wolfs forståelse af etikken som *naturlig* etik, det vil sige en etik, der ikke forudsætter en udefrakommende autoritet eller en særlig indsigt forbeholdt den sønede kristne. “Naturlig” betyder, at etikken fordringer er indeholdt i den menneskelige fornuft forstået som det menneskelige grundvilkår. Fornuften som den universelle forståelseshorisont er hovedsynspunktet i Martin Luthers skrift om grænserne for lydighed mod den verdslige øvrighed, som Løgstrup og Wolf lægger til grund for at afvise, at der skulle kunne findes en kristen etik eller særlige kristne værdier. Naturlig teologi og naturlig etik er således et forsvar for fornuften som den ultimative menneskelige horisont og forpligtelse til at bruge denne fornuft.

Opgaven består dermed i at skærpe blikket for den menneskelige fornufts dømmekraft, der ofte kræver at blive

frilagt, fordi fornuften ensidigt er blevet underlagt en række andre formål end at tænke over, hvad det vil sige at være menneske. En frigørelse af fornuften og en frigørelse af religionen kræver et stadigt opgør med de illegitime bindinger, der trivialisere og fremmedgør den moderne tilværelse.

Heldigt for fakultetet

For nu at vende tilbage til et karakteristisk træk ved Jakob Wolfs ledelsesstil og stil som sådan: hans knastørre humor, der punkterer ethvert tilløb til patos, en særlig risiko i de høje etiske og religiøse anliggender. Ved afskedsfrokosten på afdelingen holdt Wolf en tale med et tilbageblik på sin tid på fakultetet: “Jeg blev så fastansat som lektor i 2000. Jeg kan huske, at jeg i min tale efter min tiltrædelsesforelæsning brugte titlen fra jordemødrenes 100-års jubilæumsbog, der lød *Fast ansat ved underet* (et digt af Helge Rode), til at sige, at det var et under at blive fastansat på universitetet. Man skulle jo, som det også er i dag, ikke bare være kvalificeret, men især enormt heldig, at der overhovedet var en stilling”.

Det må også siges at have været *heldigt* for fakultetet og afdelingen, og vi ser frem til det fortsatte samarbejde.